

<https://helda.helsinki.fi>

pö " Mulla on kans suomalaisuutta alitajunnassa :
somalitaustaisten nuorten näkökulmia suomalaisuuteen

Oikarinen-Jabai, Helena

2017

pö Oikarinen-Jabai , H 2017 , ' " Mulla on kans suomalaisuutta alitajunnassa
somalitaustaisten nuorten näkökulmia suomalaisuuteen ' , Lähikuva , Vuosikerta. 2017 , Nro
4 , Sivut 38-56 . <https://doi.org/10.23994/lk.69010>

<http://hdl.handle.net/10138/311607>

<https://doi.org/10.23994/lk.69010>

unspecified

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Helena Oikarinen-Jabai

Helena Oikarinen-Jabai, FT
sosiologia, Helsingin yliopisto

"MULLA ON KANS SUOMALAISUUTTA ALITAJUNNASSA" – somalitaustaisten nuorten näkökulmia suomalaisuuteen

Tässä artikkelissa kuvaan, kuinka ryhmä nuoria somalitaustaisia kanssatutkijoita tutki kuulumisen kokemuksiin ja paikantumisiaan performatiivisen, osallistavan tutkimuksen puitteissa toteutetuissa audiovisuaalisissa tuotannoissa. Performatiivinen tutkimusasetelma ja sen mahdollistamat fyysiset ja metaforiset kohtaamisen tilat tarjosivat kaikille tutkimukseen ja tuotantotiloihin osallistuneille mahdollisuuden neuvotella produktioiden sisällöstä ja muodosta ja osallistua näin "keskeneräisen tiedon" tuottamisen prosessiin. Produktioissaan nuoret liikkuvat "kaipuun maisemissa", muistojen äärellä ja konkreettisissa paikoissa. Raottaessaan moninaisia, toisiaan leikkaavia kuulumisiaan ja yllirajaisia kodin kokemuksiaan, he samalla kiistivät ja mursivat stereotyyppisiä mielikuvia somalialaisista versus suomalaisista ja "meistä" ja "heistä", joita median audiovisuaaliset narratiivit ja yhteiskunnalliset diskurssit heidän mielestään usein tuottavat. Audiovisuaalinen työskentely auttoi nuoria tuottamaan hybridejä kertomuksia, joissa monenlaiset kuulumisen kokemukset ja identifikaatiot ovat läsnä samanaikaisesti. He myös tuottivat kuvastoa ja puhetta, joka kyseenalaistaa, parodioi ja muokkaa suomalaisuuden kansallisia representaatioita. Heidän kokemustensa jakaminen auttoi meitä muita osallistujia tarkastelemaan kriittisesti omia näkemyksiämme, toimintatapojamme ja uskomuksiamme.

1 Esimerkki tällaisesta produktiosta oli Nuori Helsinki -näyttelyhanke (Suomen valokuvataiteen museo, 2012), jossa oli mukana perinteisiin vähemmistöihin lukeutuvia, maahanmuuttajataustaisia ja kantaväestöön kuuluvia nuoria ja lapsia, jotka pohtivat suhteitaan Helsinkiin ja helsinkiläisyyteen pääasiassa valokuvan ja videon keinoin.

Taustaa

Osallistavassa tutkimusprojektissani Suomalainen, ulkomaalainen vai yllirajainen hoppelari? (2009–2015) tutkin yhdessä maahanmuuttajataustaisten nuorten kanssa heidän kuulumisen kokemuksiin ja identifikaatioitaan. Tutkimuksessa nojauduin kokeileviin narratiivisiin, taideperustaisiin ja performatiivisiin menetelmiin. Tutkimuksen aikana toteutin eri yhteistyökumppaneiden ja tiimien kanssa työpajoja, tapahtumia ja produktioita.¹ Eri oheisprojekteissa mukana olevat nuoret, yhdessä meidän työryhmien toteuttajien kanssa poh-

tivat visuaalisiin ja audiovisuaalisiin menetelmiin tukeutuen omia paikantumisiaan. Nämä produktiot olivat myös suuri osa tutkimuksen raportointia.

Tässä artikkelissa keskityn tarkastelemaan erityisesti sitä, kuinka somalitaustaiset nuoret kuvasivat, neuvottelivat ja uudelleen rakensivat suomalaisuuttaan ja paikantumisiaan erilaisiin kulttuurisiin ja yllirajaisiin tiloihin. Työpajoissamme johonkin kuulumisesta (tai ulkopuolella olemisesta) muodostui yksi keskeinen kysymys, johon palattiin eri tuotannoissa. Osa tätä keskustelua liittyi kansallisuuden ja kansalaisuuden kokemuksiin. Seuraavilla sivuilla kuvaan, kuinka näitä kysymyksiä käsiteltiin viiden nuoren miehen kanssa toteuttamissamme videodokumenteissa *Minun Helsinki/My Helsinki/Magaaladeydii Helsinki* ja *Soo Dhawoow – Tule lähemmäs*, radio-ohjelmassa *Mis on mun paikka?*, jossa oli mukana myös yksi nuori nainen ja toisen nuoren naisen valokuviiin ja tarinaan pohjautuvassa videoinstallaatissa *Minun silmin*.

Projektissamme audiovisuaalinen työskentely oli kanssaosallistujien yhteinen menetelmä lähestyä ja analysoida elettyä todellisuutta; toteutetut tuotannot käsitimme maailman avoimesti ja spontaanisesti kohtaaviksi ajattelun, ilmaisun ja tutkimuksen välineiksi (Aaltonen 2006). Vaikka leikkauspintojakin löytyy, tutkimuksen lähtökohta poikkeaa jonkin verran sellaisesta avoimesti kanta-aottavasta, fiktiivisestä ja ei-fiktiivisestä audiovisuaalisten tuotantojen tekemisprosessista, jota on viime aikoina sovellettu taiteellisissa ja tutkimuksellisissa konteksteissa vähemmistöjen, maahanmuuttajataustaisten ja maahanmuuttajien kokemuksia ja paikantumisia tutkittaessa. Esimerkkejä tällaisista tutkimuksista ovat Minna Rainion ja Mark Robertsin teokset *Koh-taamiskulmia* (2008) ja *Maamme/Vårt Land* (2012) tai Yael Bartanan *True Finn – Tosi Suomalainen* (2014).

Tutkimusprojektissa soveltamani vuorovaikutteinen lähestymistapa nojaa Nira Yuval-Davisin ajatukseen keskeneräisestä tiedosta, jonka luonteeseen kuuluu erilaisten mukana olevien henkilöiden ”juurtumisten” ja ”siirtymisten” ja niiden mukanaan tuomien epistemologisten lähtökohtien hyväksyminen osana toiminta- ja tutkimusprosessia (Yuval-Davis 2011, 12). Tämä pohjautuu osaltaan Martin Buberin (1986) pohdintoihin kohtaamisesta, jossa minä ei tarkastele Sinää ulkoapäin objektina (Se), vaan välittömässä yhteydessä toiseen. Buberin mukaan tämän kaltainen yhteys on myös taiteellisen toiminnan ja teoksen lähtökohta.²

Eräs innoittajani on ollut Maggie O'Neill, jonka etnomimesikseksi (*ethnomimesis*) nimeämä lähestymistapa painottaa niitä refleksiivisiä, dialogisen ilmaisun mahdollistavia tiloja, jotka syntyvät etnografian (biografian) ja taiteellisen työskentelyn liitosta. Mahdollistaessaan elettyyn kokemukseen ja aistiseen tietoon perustuvia kuvauksia, jotka rikkovat stereotyyppisiä esityksiä ja rajojen tekoa, etnomimesis toteuttaa kriittistä ajattelua käytännössä (O'Neill 2008). Stuart Aitken (2014) puolestaan käyttää käsitettä etnopoetiikka (*ethnopoesis*) viitatessaan sellaisiin rajojen ylityksiin, jotka edesauttavat nuoria ihmisiä tutkimaan muutosta ja vahvistamaan sitä tuottavia tilallisia siirtymiä ja niiden mahdollistamaa ”toiseksi” tuleamista.

Trinh Minh-ha esittää ajatuksen moninaisesta Minästä, jonka subjektiiviteetti eroaa suvereenista Minästä (subjektivismi) ja kaikkietävästä Minästä (objektivismi). Moninaisen Minän ajatus auttaa nyrjäyttämään binaaristen jaottelujen itsestäänselvyyttä ja taipumusta käsitellä vastakohtien kautta esimerkiksi henkilökohtaista ja yhteiskunnallista, samuutta ja toiseutta, eliittiä ja rahvasta ja korkeakulttuuria ja populaarikulttuuria. Omaelämäkerralliset kertomukset harjaannuttavat kuuntelemaan moniäänisyyttä ja ovat sekä

2 Myös Mihail Bahtin tukeutui Buberin ajatuksiin kehitellessään esteettistä teoriaan taiteen merkityksestä dialogisen ja polyfonisen kommunikaation mahdollistajana (Perlina 1984).

yksilön että kollektiivin kannalta tapa tehdä historiaa ja kirjoittaa uudelleen kulttuuria ja subjektin suhdetta siihen. (Minh-ha 1991, 150.)

Avtar Brahın (1996, 208) diasporatilan (*diaspora space*) käsite yhdistää diasporan, siihen väistämättä kuuluvan rajan, paikantumisen ja siirtymän käsitteet niin että ne voidaan ymmärtää toisiaan leikkaavina taloudellisina, kulttuurisina, poliittisina ja psyykkisinä prosesseina. Brahın mukaan me kaikki jaamme nykyisessä ylijaraisessa maailmassa diasporista tilaa. Tutkimuksessamme Brahın käsite auttoi sekä käsittelemään nuorten osallistujien raja-alueilla olemisen kokemuksia ja intersektionaalisten ylipaikkaisten asemoitumisen (*translocal positionality*) narratiiveja että tarkastelemaan meidän muiden osallistujien paikantumisia (Anthias 2002; Anzaldua 1991; Brah 1996). Taideperustaiset, henkilökohtaista kokemusta arvostavat menetelmät auttoivat lähestymään tuota tutkimuksen kontekstissa meidän kaikkien narratiiveja yhdistelevää, alati muutoksessa olevaa, spektrin kaltaista kohtaamisen tilaa sen rihmastoista ja monipolvista luonnetta kunnioittaen.³ Audiovisuaaliset omaelämäkerralliset tarinat avasivat myös ymmärrystä silmän ja katseen polyfonisesta luonteesta ja visuaaliseen kulttuuriin liittyvien vaihtoehtoisten keskustelujen merkityksellisyydestä (Oikarinen-Jabai 2015; Jay 1994).

Tuotannot pähkinäkuoressa

Minun Helsinkini/My Helsinki/Magaaladeydii Helsinki (2013, 32 min) oli ensimmäisen kerran esillä näyttelyssä, jonka järjestimme valokuvaaja Sami Sallisen ja Helsingin nuorisoasiainkeskuksen Asemanseudun monikulttuurisella olohuoneella valokuva- ja videotyöpajoihin osallistuneiden nuorten somalitaustaisten miesten kanssa vuodenvaihteessa 2010–2011 Helsingin Kirjasto 10:ssä.⁴ Teos koostui nuorten pääasiassa vapaa-aikanaan videoimasta materiaalista. Lopullisessa DVD-versiossa videon valikon itsenäisinä tarinoina toimivat jaksot on nimetty seuraavasti: Mitä mieltä olet rasismista? Onko Suomi rasislinen maa? Nuoruuden muistoja, Perussomalit ja perussuomalaiset, Armeija, Puolustaisitko Suomea?, Omakuvia, Synttärarit, Vapaa-ottelu, Tyyli, Fenix⁵ ja Helsingin yöelämä. Videolla liikutaan kameran kanssa muun muassa kotona ja kotipihoilla, kouluissa, harrastussaleilla, Helsingin puistoissa ja baareissa,

3 Homi K. Bhabha (1998) määrittelee tämänkaltaisen kulttuuristen tarinoiden ja arvotusten sulauttamisen mahdollistavan tilan kolmanneksi tilaksi, Bill Ashcroft (2001) puhuu horisontaalisesta tilasta, Gloria Anzaldua (1991) rajamaista tai raja-alueista (*borderlands*).

4 Valokuvanäyttelyyn osallistui 10 nuorta miestä. Video oli pääasiassa viiden nuoren miehen tekemä.

5 Fenix oli Asemanseudun monikulttuurisen olohuoneen lempinimi.

Kuva 1: *Minun Helsinkini/My Helsinki/Magaaladeydii Helsinki* DVD:n kannet. Etukannessa Jabril aka Dicen omakuva. Takakannen kuvissa vasemmalta ylhäältä tekijät Ahmed Muhammed, Hassan Omar, Mohamed Isse ja Jabril aka Dice sekä Akram Farah.

armeijassa ja parturissa. Musiikki on pääosin internetistä löytyvää vapaasti käytettävissä olevaa taustamusiikkia, mutta mukana on myös nuorten itse tekemiä äänitteitä. Videota on esitetty erilaisissa tapahtumissa ja festivaaleilla.

Vuonna 2011 syntyi radio-ohjelma *Mis on mun paikka?* (50 min), joka perustui osittain samaan materiaaliin kuin videodokumentti, osittain nuorten kanssa tekemääni haastattelumateriaaliin. Mukana oli myös yksi nuori somalitaustainen nainen. Lopullinen toteutus tehtiin Ylen studiossa työryhmän kanssa⁶ ja se esitettiin Ylen Todellisissa tarinoissa syksyllä 2011. Ohjelmassa käsiteltiin esimerkiksi osallistujien Somaliaan ja lapsuuteen Suomessa liittyviä muistoja, koettua toiseuttamista, itselle tärkeitä paikkoja, suhdetta uskontoon, seurusteluun ja avioliittoon sekä tulevaisuuden unelmia. Naisosallistujan läsnäolo avasi näkökulmaa myös somalitaustaisen tytön kokemuksiin.

Myös videoinstallaatio *Minun silmin* (24 min) raotti nuoren naisen näkökulmaa moninaisten tilojen ja paikantumisten risteämissä.⁷ Se syntyi tekijän vuosina 2010–2013 Suomessa, opiskelumaassa Englannissa ja vierailulla Somaliassa ottamien valokuvien ja niiden analyysin pohjalta, jossa hän tarkasteli esimerkiksi omaa taustaansa, suhdettaan erilaisiin kulttuureihin, valokuvausharrastustaan ja paikantumisiaan yllirajaisissa tiloissa (kuva 2). Videolla tekijä kuvaa ja pohtii myös kulttuurien eroja ja samankaltaisuuksia, uskonnon merkitystä, arkkitehtuuria ja yhteiskunnallisia rakenteita eri yhteisöissä ja suhdettaan ”kotimaihinsa”. Video oli ensimmäisen kerran esillä näyttelyssä Siirtolaisuusinstituutissa Turussa vuonna 2013.⁸ Teimme aineistosta myös kirjan, joka samoin kuin nuorten miesosallistujien kanssa aiemmin julkaisemamme teos, avasi hieman erilaisen näkökulman aineistoon kuin audiovisuaalinen tarina.⁹

Kuva 2: Valokuva videolta *Minun silmin*, Najma Yusuf. Tekijä kertoo kuvasta:

Tää on mun mielestä tosi hieno kuva siinä mielessä, että joka käsi on yhen maanosan asukkaalta. Itse halusin katsoa, että heijastaako vesi, mutta siinä huomas kaverit, että mitä se Nasma tekee. Heti kaikki tuli mukaan ja siinä sitten vielä mietittiin, että minkälainen viesti juuri tästä kuvasta tulee ja siinä vähän niinku näkyy, että miten tärkeetä on, että ihmiset on vuorovaikutuksessa toistensa kanssa ja vaikka saattais olla paljonki erilaisia mielipiteitä niin ne ei saisi olla mikään rajoittava tekijä. Et jokaisella on vapaus omaan mielipiteeseen ja omaan ajattelutapaan. Mut se juuri, että pystyy kommunikoimaan muitten kanssa ja voi olla että muilla on tarjota jotain ihan erilaista, mitä itse ei oo edes ajatellukaan ja sitten tykkääki siitä.

6 Mukana työryhmässä olivat nuorten ja itseni lisäksi Lea Tajakka, Kai Ranta ja Hannu Karisto.

7 Editointi tapahtui yhdessä äänisuunnittelija Tommi Salomaan kanssa.

8 *Minun silmin* -näyttelyssä Siirtolaisuusinstituutissa oli sekä nuorten miesten että tekijän valokuvia ja videoita.

9 *Toisin silmin* (2015) ja *Mun stadi* (2012) julkaistiin molemmat Siirtolaisuusinstituutin kustantamina.

Kuva 3: Osallistujat myymässä samosa-piirakkeita Karhupuistossa Helsingin Kalliossa (näyttökuvasta videolta).

10 Shoo Dhawoow, kuten nuoret ilmauksen kirjoittivat, on somalialainen tervehdys ja tarkoittaa "tule lähemmäs".

Soo Dhatwoow – Tule lähemmäs -dokumentti (50 min) sai alkunsa, kun Yleltä ehdotettiin, että nuoret voisivat osallistua heidän kuvausryhmänsä suunnitteluun sarjaan, jossa oli ajatuksena kuvata sosiaalisiin tai etnisiin vähemmistöihin kuuluvia nuoria. Osallistujat eivät innostuneet asiasta, mutta halusivat tehdä itse jatko-osan ensimmäiselle dokumentille. Saimme tiimiimme myös taidekasvattaja Joel Gräfningsin. Ideaa esitellessämme tuottajan toiveena oli sarja lyhytvideoita, eräänlaisia välipaloja Yle Teeman ohjelmistoon. Päädyimme tekemään noin viiden minuutin mittaisia jaksoja, jotka käsittelivät esimerkiksi osallistujien lapsuus- ja nuoruusmuistoja, suhdetta Suomeen ja Somaliaan ja osallistumista ravintolapäivään. Tuottajan vaihtuessa alkuperäinen ideamme pidemmästä dokumentista aktivoitui, ja lopullinen muoto rakentui alun perin lyhyemmiksi elokuviksi tarkoitettuja jaksoja muuntelemalla ja täydentämällä. Se esitettiin ensimmäisen kerran Ylen Uudessa Kinossa ja Yle Areenassa syksyllä 2016.

Mukana on muun muassa tiettyihin asuinalueisiin ja niiden asukkaisiin kohdistuneita stereotypioita peilaava ja osallistujien arkea ja työelämää raottava öinen vierailu Kontulassa, "yhdessä Suomen vaarallisimmista lähiöistä". Helinä Rautavaaran museossa *Arooska – Somalihäät* -näyttelyssä kuvatut jaksot valottavat nuorten suhdetta Somaliaan ja perinteisiin ja tuovat nuorten kertomuksiin historiallista perspektiiviä. Vierailu moskeijassa, joka on myös vierailijan entinen koraanikoulu, ja siellä toteutettu imaami Anas Hajjarin haastattelu, avaa näkökulmaa islamiin. Ainesten hankkimisesta alkava ja tyhjän myyntipöydän kantamiseen päättyvä ravintolapäivän tarina esittelee somalialaisen ruokakulttuurin lisäksi helsinkiläistä kaupunkikulttuuria, etnisine kauppoinen ja elävine puistotapahtumineen (kuva 3). Erilaisia nuorten kuvaamia jaksoja liittäivät toisiinsa heidän keskinäiset keskustelunsa, jotka usein palaavat kysymyksiin heidän paikantumistensa monisärmäisistä neuvotteluista. Koska Yle vastasi musiikkikorvauksista, pystyimme valikoimaan taustamusiikkia, joka resonoi erilaisten nuorten kokemustodellisuuksien kanssa. Mukana oli somalialaista perinteistä ja nykymusiikkia sekä suomalaisia että kansainvälisiä hittejä. Ravintolapäivän tapahtumien taustalla soi somalialaisen maailmanmusiikin tähden Maryam Mursalin rytmikäs kappale *Soo Dhowow*, jonka mukaan nuoret myös nimesivät dokumentin¹⁰.

Metodisesta lähestymistavasta

Ajatus keskeneräisestä tiedosta ja performatiivinen ja käytännönläheinen lähestymistapa mahdollistavat tutkijoiden, tutkittavien ja tutkimusasetelman joustavat paikantumiset, näkökulmien polyfonian ja ”kuka” ja ”kuinka” -tietämisen huomioonottamisen myös tutkimuksen raportoinnissa (Conquergood 2009, 312; Haseman 2005; Oikarinen-Jabai 2015; O'Neill 2011; Yuval-Davis 2011). Brad Haseman (2005) muistuttaa Yvonna Lincolniin ja Norman Denziniin (2005, 25) viitaten, että performatiivisen tutkimuksen voi myös nähdä omana itsenäisenä kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen rinnalle nousevana kolmantena paradigmana, jonka puitteissa ei-sanallinen symbolinen aineisto – esimerkiksi valokuva ja liikkuva kuva, musiikki ja ääni, keholliset ja digitaaliset esitykset voivat olla sekä aineistoa että tutkimusraportointia.

Haseman toteaa, että performatiivisesti suuntautuneet käytäntöön nojaavat tutkijat lähestyvät aihettaan enemmänkin käytännön entusiasmin (*an enthusiasm of practice*) kuin tutkimusongelman tai tutkimuskysymysten kautta. Tämänkin tutkimuksen tutkimusasetelmassa käytännön osallistava toteutus ja yhdessä nuorten kanssa tehty tutkimus ja sen raportointi johtivat osallistujille keskeisten teemojen esiin nousemiseen. Näin ilmaantuneet tutkimustulokset kuvaavat lähestyttyä aihepiiriä yksilöiden tarinoiden kautta, monenlaisiin tyyliin ja symbolisiin kieliin tukeutuen. (Haseman 2005; O'Neill 2008; Minh-ha 2011).

Performatiiviset, osallistavat lähestymistavat sopivat O'Neillin mielestä erityisen hyvin hankkeisiin, joissa käsitellään ylijäisiä ja diasporisia kokemuksia, sillä ne sallivat leikkimisen potentiaalisissa välitiloissa (O'Neill 2008; Winnicott 1974). Taideperustaisiin menetelmiin kytkeytyvä ajatus praksiksesta merkityksellisenä tiedonlähteenä auttaa myös ymmärtämään mitä merkitsee olla kotona ja tuntea kuuluvansa (O'Neill 2011). Projektissamme koti fyysisenä tai kuviteltuna paikkana tai kuulumisen metaforana nousi esiin lähes jokaisen osallistujan tuottamassa aineistossa. Audiovisuaaliset toimintatavat mahdollistivat käsitellä aihetta myös moninaisia elämyksiä, paikantumisia ja näkökulmia samanaikaisesti esiin nostaen.

Työpajoissa keskustelimme nuorten kanssa erilaisista aiheista ja jaoimme kokemuksiamme ja kiinnostuksen kohteitamme. Käsitykseni on, että avoin tutkimusasetelma ja pitkään jatkunut yhteinen työskentely auttoi nuoria syventymään kuvaamiseen ja pohtimaan muistojaan, kokemuksiaan ja näkemyksiään samanaikaisesti sekä henkilökohtaisia emootioita käsitellen että kriittisesti ja etäisyyttä ottaen (vrt. Friedman 2012; O'Neill 2008). Meille muille osallistujille nuorten kanssa asioiden jakaminen ja yhdessä tekeminen tarjosi mahdollisuuden oppia heiltä ja ymmärtää syvällisemmin niitä moninaisia paikantumisia ja kokemuksia, joita nuoret arjessaan kohtasivat. Tämä tuki osaltaan omien epistemologisten lähtökohtiemme ja joskus myös tutkimus- ja toteuttamisasetelmienkin kyseenalaistamista (vrt. Yuval-Davis 2011).

Audiovisuaaliset, narratiiviset ja poeettiset esitykset puhuttelevat vastaanottajaa toisin kuin perinteisemmät tieteelliset tekstit ja mahdollistavat tutkimustarinoiden reflektoinnin aistimellisesti ja kehollisesti (vrt. Conquergood 2009; O'Neill 2009; Richardson 2005; Tolia-Kelly 2005). Projektissamme audiovisuaalinen työskentely tuotti sellaista materiaalia, joka sai pohtimaan tarinoiden ja kuvien tulkintaa ihon alla ja ”sanojen takana” (vrt. Minh-ha 2011, 94). Väistämättä olimme itsekkin tuottamassa tarinoita, joiden uusintamia tai synnyttämiä representaatioita ja mielikuvia emme pysty kontrolloimaan. Ajattelen kuitenkin Martin Jayn (1994, 587–594) tavoin, että hajautuvat tarinat

auttavat muokkaamaan kulttuuriseen valtaan liittyviä diskursseja vähemmän elitistisiksi.

Richard Schechner (1993, 21) muistuttaa, että postkoloniaalisessa maailmassa kulttuurit törmätessään ja sekoituessaan rikastuttavat toisiaan. Samalla tavoin akateemiset oppiaineet ja taide ovat elävimmillään liikkuessaan alati muuntautuvilla rajoillaan, joissa kehollistunut leikki ja performanssi tapahtuvat. Rajoilla, raja-alueilla ja potentiaalisissa tiloissa tapahtuvissa tutkimusasetelmissa on myös mahdollista löytää keinoja oman äänen esille tuomiseen, taistella sosiaalisen oikeudenmukaisuuden puolesta ja rakentaa dialogeja erilaisten yhteisöjen kanssa (Conquergood 2009; Minh-ha 2011; O'Neill 2011).

Perinteisempään tutkimusasetelmaan tukeutuessamme olisi perspektiivi osallistuvien nuorten kuulumisen kokemuksiin luultavasti kapea-alaistunut, ja kodin, kotimaan ja kansalaisuuden muotoutuminen arkisten elämysten ja kohtaamisten lomassa jäänyt vähemmälle huomiolle. Ilman tekemiämme tuotantoja tutkimustulosten yleisö olisi myös ollut erilainen ja nuorten kanssatutkijoiden panos ja ääni sivuosassa. Olisimme kaikki jääneet paitsi sitä – välillä sekavaa, uomaansa ja rytmiään etsivää, itseään toistavaakin – performatiivisen tutkimuksen luovaa prosessia, jonka virrassa kerroimme rihmastoisia tarinoitamme ja tuotimme osaltamme olemassaolomme ja kulttuurimme kuvantamisia (vrt. Minh-ha 1991; Jungnickel & Hjort 2014; Oikarinen-Jabai 2015).

Henkilökohtaisia tarinoita ja kokeellista leikittelyä

Projektissamme työskentelimme eri kokoonpanoissa ja erilaisten organisaatioiden kanssa. Jokaisessa tuotannossa kaikki osallistuvat henkilöt ja tahot määrittivät väistämättä lopputulosta. Jokaisella yksilöllä ja jokaisella instituutiolla on oma näkemyksensä siitä millaista hyvän taiteen, ääniteoksen, valo(elo)kuvan, dokumentin tai monikulttuurisuuden esityksen pitäisi olla. Tutkimusprosessi vaatiikin paljon neuvottelua. Nuorten kanssa työskennellessämme halusimme ainakin omissa tulkinnoissamme välttää esitystemme marginalisoimista ja paternalisoimista poliittisesti korrekteiksi ja valtakulttuurin odotusten mukaisiksi monikulttuurisiksi performansseiksi (vrt. Denzin 1997; Minh-ha 1989). Toisaalta tutkimuksen, rahoituksen ja tiedotuksen kentällä projektimme määrittäjä lähinnä monikulttuurisuuden kontekstissa.

”Toisiksi” määritellyistä kertovissa visuaalisenarratiivisissa tarinoissa ei vain sisältö, vaan myös se tapa miten ne esitetään, on merkityksellinen, sillä kertomisen keinotkin voivat kantaa vastakkainasetteluja ja ulkopuolelle asettamisen uusintamista (Minh-ha 1991). Monikulttuuriseen liittyy usein ajatus Toisen ”alkuperäisyydestä”, jota myös Toisen tuottamaksi tulkitun esityksen on todistettava (Taylor 2010, 264–266). Osallistuvat nuoret olivat hyvin tietoisia valtakulttuurin median ja instituutioiden heille antamista toisen, esimerkiksi maahanmuuttajan, afrosuomalaisen tai uussuomalaisen rooleista kansallisissa tarinoissa ja suomalaisuutta tuottavassa kerronnassa. Vaikka he käsittelivätkin aihetta tuotannoissaan, niin he varoivat erityisesti julkisissa produktioissa, kuten Ylen kanssa yhteistyössä tehdyissä esityksissä ja medialle antamissaan haastatteluissa, uusintamasta näitä rooleja.

Televisiossa esitettävän dokumentin nuoret miehet halusivat ehdottomasti tehdä itse, sillä he kokivat, että julkisessa mediassa näkemissään maahanmuuttajataustaisia nuoria käsitelleissä ohjelmissa näkökulma oli usein nuoria toiseuttava. Tällaisten tarinoiden tekemiseen osallistuivat heidän mielestään

sekä suomalaiset ja maahanmuuttajataustaiset toimijat. Omassa työskentelyssään he halusivat välttää ”tyypillisiä maahanmuuttajakertomuksia” ja omien kokemustensa ja tarinoidensa kuvaamista vastakkainasettelujen ja uhriutumisen kautta. Kun he toteutetuissa tuotannoissa käsittelevät esimerkiksi ulkopuolisuuden kokemuksiaan, kohtaamiaan ennakkoluuloja ja oman paikan etsimiseen liittyvää epävarmuutta, näihin aihepiireihin liittyvät muistot ja tarinat olivat pikemminkin luovan työn eliksiiriä ja omien moninaisten paikantumisten raottamista ja jakamista vastaanottajan kanssa (vrt. Minh 1991, 191).

Kulttuuripoliittisia linjauksia tekevät usein valtakulttuuriin kuuluvat ja he myös määrittelevät muukalaisiksi miellettyjen asemoitumista erilaisilla median, taiteen ja kulttuurin ja tutkimuksen kentillä (vrt. Ahmed 2000, 115). Tämä kyllä tunnistettiin esimerkiksi Ylellä, mutta tuottajat olivat usein erilaisten organisaatiomuutosten ja ohjelmapoliittisten keskustelujen ristitulella. Tästä syystä tuotantojen neuvotteluissa ja suunnittelussa oli huomioitava monenlaisia lähtökohtia. Erilaisista kulttuuripoliittisista tavoitteista ja itse kunkin mahdollisista sommitelmallisista ratkaisuksista huolimatta pyrimme säilyttämään editointiprosessissa nuorten tarinoissa läsnäolevan, heidän henkilökohtaisia kokemuksiaan ja näkemyksiään korostavan painotuksen. Esimerkiksi *Soo Dhawoow – Tule lähemmäs* -elokuvan jakso, joka pohjautuu yhden nuoren ”kamerakävelylle” lapsuuden maisemissa, herätti henkilökohtaisuutensa ja myös rakenteensa vuoksi tekemisprosessin aikana tuotantotiimissä epäilyjä kiinnostavuudestaan. Saamamme palautteen mukaan moni nuori katsoja on kuitenkin kokenut juuri tämän jakson puhuttelevana ja omia muistoja herättävänä keskustelun avauksena, joka on auttanut ymmärtämään myös paikan ja paikallisuuden merkitystä laajemmin (vrt. Oikarinen-Jabai 2015; Pink 2007, 175).

Vaikka kanssatutkijat nostivat esiin aiheita, jotka kohdistuvat heihin ryhmän ihonvärin etnisyyden tai uskonnon vuoksi, he korostivat, että jokaisella heistä on oma yksilöllinen tapansa käsitellä ja kohdata ennakkoluuloja ja lokeroimista. Jokaisen tausta ja historia on myös erilainen, kodissa puhutusta somalinkielen murteesta lähtien. Heidän keskinäinen puhekielensä on usein lomittaista englantia, suomea ja somalia. Vaikka tätä saatettiin tuotantojen puitteissa pitää puutteena, yhtenä tärkeänä asiana tutkimusprojektissa nousi esiin monikielisuuden mahdollistama ilmaisun rikkaus. Kuten Minh-ha (2011, 28) toteaa, kieli on ääretön äänien, sananlaskujen ja tarinoiden varasto, jonka virtaus ei ehdy, vaikka vesi katoaisi. Kielet eivät kanna mukanaan vain sanastoja, vaan ne ovat myös tapa jäsentää, kokea, aistia ja ilmaista maailmaa. Lapsuudessaan useita kieliä omaksuvat, omaksuvat myös eri kielten ”visuaaliset ja aistiset kieliopit” ja sulauttavat niitä toisiinsa (vrt. Bhabha 1998; Oikarinen-Jabai 2008; Tolia-Kelly 2007).

Visuaalisen materiaalin ja tarinoiden yhdisteleminen tuotannoissa helpotti hankalienkin asioiden ja emootioiden käsittelemistä (vrt. O'Neill 2008; Tolia-Kelly 2007). Esimerkiksi *Minun silmin* -videon tarina alkaa kuvalla lumeen peittyneistä keinuista (kuva 4), jota seuraa valokuva ryhmästä lapsia helsinkiläisessä pihapiirissä. Kuvaaja kertoo, kuinka vanhemmat ovat kertoneet paenneensa sisällissotaa, päätyneensä monien mutkien kautta Suomeen ja saaneensa lopulta ystävällisten ihmisten avustuksella Somaliaan jääneen pikkusiskonkin luokseen. Videon lopussa käsitellään Somalimaassa, Hargeisan kaupungissa otettujen kuvien äärellä niitä kipeitä tunteita, joita liittyy siihen, että mummo ja suku asuvat maassa ja kaupungissa, jossa ei sotatilan vuoksi voi edes vierailla.¹¹

11 Kuvaaja vieraili perheineen Somalimaassa, jonne Mogadishussa asuva mummo tuli heitä tapaamaan. Mogadishuun perhe ei vaarallisen tilanteen vuoksi halunnut matkustaa.

Kuva 4: Valokuva videolta *Minun silmin*, Najma Yusuf.

Minun Helsinkini/My Helsinki/Magaaladeydii Helsinki -video alkaa jaksolla, jossa yksi nuorista miehistä lähestyy ja haastattelee kaveripiiriään kysellen näiden ajatuksia rasismista afroamerikkalaista "vastamedian" kaltaista retoriikkaa käyttäen. Nuoret haastavat videopätkän ilmaisussa perinteisiä puhetapoja, irvailevat stereotyyppisillä asetelmilla ja käsittelevät vaikeita kysymyksiä etäännyttäen niitä leikin, huumorin ja ironian keinoin (vrt. Friedman 2002; Ibrahim 2009; Sawyer 2000; Schechner 1993), esimerkiksi alla lainattuun retoriikkaan ja käsivarakameraotoksiin tukeutuen.

Okey, we've got some foreigners. Look at this white dude man, now when I have got a fucking camera he wants to fight me... Yes, I am a black man with a camera... We have the United Nations of Eira... We have got an Arab dude, ouh shit we have got two Arab dudes, it's going to blow man... We have got a black dude, congratulations Obama, Obama you do it, ooh yeah black power...

Tuotannoissa nuorten kokeilevat lähestymistavat ja tyylillinen leikittely auttoivat tutkimussubjektien nostamista keskiöön ja näin tuottamaan ymmärrystä myös rodun, kansallisuuden, sukupuolen ja etnisyyden moninaisista ja keskenään risteävistä paikantumisista (vrt. Arrizon 1999; Brah 2001; Anthias 2012).

Kaipuun maisemia ja sinivalkeisia sirpaleita

Audiovisuaaliset menetelmät tukivat osallistujia moninaisten elettyjen todellisuksiensa ja paikantumisien tutkimisessa ja teki mahdolliseksi niiden rinnakkaisen käsittelyn. Esimerkkinä voisi mainita siirtymän *Minun Helsinkini/My Helsinki/Magaaladeydii Helsinki* -videolla jaksosta Onko Suomi rasistinen maa?, jonka lopussa yksi nuorista toteaa: "Loppupeleissä tää on suomalaisten maa ja ne on ne, jotka päättää miten ne suhtautuu, eikä meidän tarvitse inistä joka asiasta, koska me ollaan valittu tää maa, jossa me asutaan", seuraavaan jaksoon Nuoruuden muistoja, jossa kamera zoomaa juuri äänessä olleen nuoren lapsuuden maisemiin ja lapsuuden valokuviin ja tekijä kertoo:

Ei voi sanoo muuta kuin, että Kontula on rakas kotikulma. Täs on meikäläisen kerrostalo. Muutin tänne neljävuotiaana ja oon asunu täällä viimeiset 16 vuotta.

Täs on piha. Paljon muistoja tietysti. Tää on ollu meikäläisen toinen koti. Esimerkiksi tuo keinu. Tuo oli varmaan ensimmäisii keinuja, missä oon ollut Suomessa.

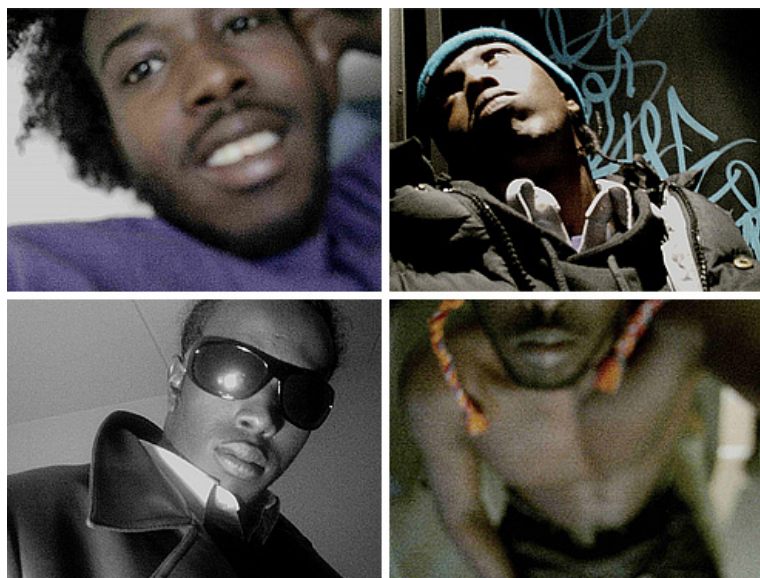
Seuraavaksi siirrytään video-otokseen päiväkodista ja puhuja jatkaa kertomustaan: ”Tää oli ensimmäinen tarha missä mä kävin. Muistan ensimmäistä kertaa, kun mä kävin täällä, niin mä en päästäny mun äitii irti. Yritin pakenee täältä. Koska se oli ensimmäinen kerta, kun mä jouduin jättään mun äidin.” Sitten kamera zoomaa polulle päiväkodin viereen: ”Muistan, että mä käskin mun äidin odottaa joka ikinen päivä just tässä paikassa. Mun äiti aina muistuttaa, että mä silloin revin sen kättä, että ’älä jätä mua’”. Sen jälkeen hän siirtyy kuvaamaan ja muistelemaan ensimmäistä kouluaan ja vapaa-ajan paikkojaan ja jalkapallokenttää, jossa hänellä oli lapsena tapana pelata, ”pikku Akram juoksee ja kikkailee ja siellä se on, siellä, siellä ja maali”. Jakso päättyy valokuvaan, jossa hän on noin kymmenvuotiaana FC-Konnun paidassa, ja toteamukseen: ”FC-Kontu for life.” Saamamme palautteen mukaan tämä omaelämäkerrallinen tarina on tarjonnut erilaisille katsojille samastumispintoja, joiden kautta kertojan kohtaaminen on henkilökohtaistunut. Kun katsojien ja tarinan kertojan välinen dualistinen suhde on murtunut, tämä on avannut katsojille näkökulmia moninaiseen suomalaisuuteen (vrt. Minh-ha 1991, 12; O’Neill 2009).

Nuorilla on myös negatiivisia muistoja lapsuuden ympäristöistään. Radio-ohjelmassa miespuolinen osallistuja kertoo, kuinka aikuiset jahtasivat ja uhkailivat häntä ja hänen sisarusiaan koulumatkoilla. ”Me vaan käveltiin ohi. Me ei pystytty tekeen mitään sille asialle, kun me oltiin kuitenkin 12-vuotiaita ja pikkusysteri mukana, joku yhdeksänvuotias... Äiti oli opettanu, että kävele vaan ohi, jos on jotain ongelmii, älä vastaa, älä sano mitään.” Ristiriitaisista ja toiseuttavista kokemuksista huolimatta Suomi ja kotiseutu on kaikille nuorille se paikka, jossa koti on, vaikka, kuten nuori nainen toteaa *Mis on mun paikka?* -radio-ohjelmassa: ”Mua ei erityisesti kiinnitä mikään Suomeen, mutta toisaalta se, että mä oon niin sanotusti suomalaistunut... silti se on joku ihmeellinen raja siinä... mut toisaalta mulla on mahdollisuuksia tehdä vaikka mitä”.

Vaikka projektin aikana muutamat osallistujat muuttivat väliaikaisesti pois Suomesta, kaikki eivät olleet käyneet Somaliassa aikuisiällään. Nuoren naisen kuvaus videolla *Minun silmin* kertoo paljon siitä kokemuksesta, minkä useimmat vanhempiensa kotimaassa ensimmäistä kertaa vierailleet jakoivat: ”Sen näki heti, kun meni lentokentällä, että oli ihan eri oltavat siellä. Se lentokone lensi melkein Saharaan, sellasen niinku autiomaan keskelle. Se alkoi ehkä siitä jo se kokemus. Siinä kun katto sitten veljien ilmeitä, niin nauratti. He oli ihan kulttuurishokissa”. Alun kulttuurishokista huolimatta hän kertoo, että Somaliassa, erityisesti sukulaisia tavatessa saattoi jakaa vanhempien ikävän kotimaahansa.

Nuoret samastuvat myös afroamerikkalaisiin nuorisokulttuureihin, ja vierailut muissa Euroopan maissa tai Pohjois-Amerikassa tarjoavat uudenlaisia identifikaatioita. Yksi nuorista miehistä otti itsestään valokuvia, joissa hän leikkii erilaisilla mahdollisilla mielikuvilla, joita hän voi Helsingin kaduilla liikkueensa somalialaisena, mustana, muslimina, valtaväestöstä poikkeavana ja omana itsenään herättää ja joihin hän voi samaistua. *Minun Helsinki/My Helsinki/Magaaladeydii Helsinki* -videolle teimme kuvista sikermän, jossa ne tuottavat eräänlaista hiljaista puhetta, joka viittaa historiallisiin keskusteluihin etnisyydestä ja rodusta ja niiden tuottamiin mielikuvii, joita nuoret kansatutkijat eivät voi välttää (kuva 5) (vrt. Rancière 2009, 11). Henkilökuvista kamera zoomaa kämmeneen ja kuvaaja kertoo:

Kun mä yks päivä ennustin mun ex-tyttöystäväni kanssa kädestä, kun mä tarkem-
min katoin, niin siihen muodostui sellainen M-kuva. Tämä M-kuva symboloi mulle
Mogadishua, synnyinkaupunkiani. Toivottavasti vielä jonain päivänä rauhottuu ja
voidaan palata sinne ja jatkaa siitä mistä jäimme paitsi 20 vuotta. Toivon mukaan.

Kuva 5: Oma-
kuvia, Jabril aka
Dice.

Diasporassa eläville koti on usein koko ajan ikään kuin tulollaan, ja joku muu paikka kuin se missä asutaan voi tuntua enemmän kodilta. Koti voidaan myös kokea kuvitteellisena tilana, joka juurtuu menneisyyteen, nykyisyyteen ja tulevaisuuteen ja jossa yhdistyvät erilaiset perinteet, tavat ja (sukupolvi-)muistot. (Vrt. Ahmed 2000; Ashcroft 2001; Brah 1996; Minh-ha 2011, 27.) Stuart Hall (1999, 71–72) puhuu moniin koteihin samanaikaisesti kuuluvista ”kulttuurisesti käännettyistä” ihmisistä, joiden on tultava toimeen erilaisten toisiinsa kytkeytyvien historioiden ja kulttuurien ja toisiaan halkovien, rajatuiksi miellettyjen tilojen kanssa. Kanssatutkijat ovat joutuneet miettimään omaa ”käännettyä” asemoitumistaan myös suhteessa vanhempiinsa ja perheisiinsä. Esimerkiksi *Soo Dhawoow – Tule lähemmäs* -dokumentissa, kun tekijät jutustelevat Helinä Rautavaaran museon somalialaisia perinteitä esittelevässä *Arooska – Somalihäät* -näyttelyssä kartan äärellä, eräs heistä kertoo:

Suurin fiilis, että haluu takasin kotiin on ehkä vanhemmilla. [...] Mä oon koko elämän asunut Suomessa. Kyllä mullakin on kaippu sinne, mutta eri tavalla ku vanhemmilla, jotka on asunu ja kasvanu ja kokenu Somalian elämän... Niillä on ihan erilainen katsomus siihen, millanen Somalia on.

Ennen sotaa Somaliassa otettujen valokuvien lipuessa videon taustalla hän jatkaa, kuinka yllättyneitä ammattikorkeakoulukaverit olivat, kun hän esitelmöi Somalian historiasta ja näytti valokuvia ”vanhasta” viehättävästä Somaliasta.

Vierailu näyttelyssä sai nuoret miehet pohtimaan myös isovanhempiensa paikantumisia, jotka ovat heille tuttuja tarinoiden kautta. ”Kun pitemmän päälle miettii, mitä esi-isät teki, niin kyllä mä haluaisin niiden jalanjalkia seurata. Mä haluaisin kokeilla millasta ois olla paimentolainen ja lähtee sinne, paimentolaisten opastamana ja paimentaa kameleita ja olla niiden kans siellä luonnossa ja mitä ne tekeekin”, yksi tekijöistä toteaa videolla. Vaikka näyt-

telyopas joutui valistamaan nuorta sukupolvea häihin liittyvistä perinteistä, jokainen oli ollut somalihäissä, ja esimerkiksi häissä soitettavien musiikkikappaleiden rytmit ja niissä tallennettujen videoiden esitykset saivat jalan nousemaan: ”Hauskaa, ku kuulee näitä häiden biletyksiä, niin sitten tekee itsekin mieli jossain, tiiätsä? Tää on Niko. Se on enemmän sellaista sheikkausta...tekteketektek.” Häistä tehdystä valokuvakirjasta löytyy tuttuja kasvoja ja kuvat ruokatarjoilusta nostavat maun kielelle.

Vanhempien perinne on tuttua, mutta nuoret mieltävät itsensä vanhemmistaan poiketen eräänlaisina ”nomadisina” tai ”horisontaalisina” ylijärjaisina kansalaisina, joiden kodin kokemus ylittää valtioiden rajat (Ashcroft 2001, 187; Joseph 1999, 155). *Mis on mun paikka?* -radio-ohjelmassa miespuolinen osallistuja toteaa, että ihmissuhteissa saattaa tuottaa ongelmia, jos toinen on juuri tullut vaikkapa Somaliasta tai Keniasta ja toinen on kasvanut Suomessa: ”Me eletään kahta kulttuuria, mutta se elää niinku yhtä.” Kasvatuksesta puhuttaessa hän puki tätä kokemusta sanoiksi näin: ”Se on meikäläiselle outoa elää kahden kulttuurin keskellä. Joskus tekee tätä ja tätä. Se on aika sekavaa suoraan sanottuna. I’m like James Bond. Peitehommissa.” Nuori nainen puolestaan toteaa että, että somalialaisten kaverien kanssa liikkeessä, hänen ei tarvitse koko ajan selitellä itseään ja tekemisiään:

Meillä on paljon erilaisii ongelmii, kuin esimerkiksi suomalaisilla perheillä. Jos sul on parempi talous, kun jollakin sun sukulaisella Somaliassa, me ihan selkeesti lähetetään massit. Jos meidän joku kaukainen sukulainen on kipee jossain, niin me mennään käymään. Jos meillä on velvollisuuksia himassa, niin suomalainen ei ymmärrä sitä... Suomalaiset on lokeroituneita. Me ollaan paljon enemmän avoimia.

Useimmat nuoret painottivatkin somalialaisena erityispiirteensä perheen ja yhteisön merkityksellisyyttä ja sosiaalista avoimuutta. Tämä sosiaalisuuden arvostaminen näkyi myös nuorten työskentelyssä. Vaikka joskus oli vaikeaa saada porukkaa kasaan sovittuihin tapaamisiin, niin kanssatutkijat panostivat yhdessä ja yksin tekemiseen ja ryhmän sosiaaliseen kanssakäymiseen. Tutkimuksen ja tuotantojen yhdessä tekemisen prosessi oli Minujen ja Sinujen kohtaamista ”mahdollisuuksien” tiloissa, joilla sekä ”kaipuun maisemat” että arjen erilaiset ulottuvuudet olivat vakavasti otettavia kotien ja niihin liittyvien tarinoiden rakennuspuita (vrt. Anzaldúa 1999; Buber 1986; hooks 2005). Tällainen kohtaaminen auttoi tuottamaan hybridejä tarinoita ja tiloja, joissa Suomen ja Somalian sinivalkoiset liput sulautuvat toisiinsa, kuten *Soo Dhawoow – Tule lähemmäs* -dokumentin avausbiisissä ”sinivalkoisten sirpaleiden”¹² lentäväksi matoksi, jonka kyydissä voimme unohtaa orientaatiomme (orienttimme) (vrt. Derrida 2001, 23; Oikarinen-Jabai 2008, 117).

”Miks pitää olla uussuomalainen ennen kuin voi olla suomalainen?”

Liikkeessaan kameran kanssa ja linssin molemmilla puolilla itselleen tutuissa ympäristöissä ja tiloissa nuoret tuottivat moniaistista kokemusta ja tietoa erilaisista kulttuurisista todellisuuksista. Heille avautui myös mahdollisuus pohtia syvällisemmin ja jakaa kokemustaan paikantumisistaan Suomessa ja suhteestaan suomalaisuuteen. Erityisesti naispuoliset kanssatutkijat, vaikka totesivat itse olevansa selviytyjätyyppejä, kantoivat huolta koko yhteisöstään ja nuorten tulevaisuudesta Suomessa. *Mis on mun paikka?* -radio-ohjelmassa naisosallistuja pohtii:

12 Ilmaisu on Kevin Tandun ja Toisen Kadunpojan Nykyään näin -kappaleesta *Nyt kolisee* -kokoelma-albumilta (alkuperäinen kappale J. Karjalainen: Sinivalkoisia sirpaleita).

Mulla on henkilökohtaisesti ollu vähä aikaa sellanen, että asioiden ei pitäis olla tälleen, että näiden lasten tai näiden nuorten ei pitäis koko ajan vaan ettiä omaa paikkaansa, vaan niille pitäis tehdä oma paikka yhteiskunnassa, että ne tuntee sopivansa johonki, koska loppujen lopuksi me ei sovita paljo mihinkään. Soma-leina me ollaan kotonakin siltoja kaikkeen, sä hoidat esimerkiksi kaikki tämmöset ulkomaailmaan liittyvät sun perheen asiat. Sit ku sä oot ulkomaailmassa susta odotetaan, että sä oot ihan umpisomali, tyypillinen somali. Meidän pitäis keksiä tähän keskelle, tähän identiteettikriisin keskiöön joku hieno laatikko mihin kaikki vois mennä, mihin ne sopis.

Toisaalta nuorten tuotannot osoittivat, että he ovat luoneet vahvasti omia paikkojaan Suomessa. Vaikka *Minun silmin* -videolla tekijä kertoo, että ”oma identiteetti on somalialainen, joka on asunut Suomessa”, niin kaveripiirissä ”ei oo väliä ihonvärillä tai millään ulkopuolisella... pitää osata arvostaa ihmisiä sellaisena kuin ne on ja samalla arvostaa kaikkea ympärillä.” Hän toteaa myös, että somalialaisessa ja suomalaisessa kulttuurissa on yhteneviä piirteitä, kuten luonnon tärkeä merkitys, mikä myös näkyy hänen harrastuksissaan ja valokuvissaan. Ylirajainen kansalaisuus ja kuulumisen kokemus ihmiskuntaan ja samalle jaetulle maapallolle nousee hänen tarinassaan esiin vahvana juonteenä.

Nuoret miehet pohtivat tuotannoissaan paljon kansallisia identiteettejä ja niiden poissulkevuutta. *Soo Dhawoow – Tule lähemmäs* -dokumentin keskustelussa eräs osallistuja vitsailee (kuva 6): ”Miks pitää olla uussuomalainen, ennen kuin voi olla suomalainen, onks se joku, että sä edistyt, sut ylennetään suomalaiseks. Ensin oot pakolainen... sit ylennetään uussuomalaiseks.” Toinen nuori toteaa: ”Mun mielestä, jos multa kysytään, niin mää on kyllä sitä mieltä, että ei oo sellasta sanaa ku uussuomalainen tai afrosuomalainen. Mä pidän itteeni, en suomalaisena, mutta mä oon osa yhteiskuntaa, mä pidän itteeni somalialaisena, joka on asunu ihan pienestä lähtien Suomessa. Mutta mun identiteetti on somalialainen ei suomalainen.”

Toinen tekijä puolestaan määrittelee itsensä suomalaiseksi ja perustelee sitä näin:

Suomalaisuus ei tarkoita sitä, että... yleensä maahanmuuttajat luulee... että jos sä oot Suomessa syntynyt ja sä oot niinku suomalainen, jos sä oot like that, et sä oot one of them, yks niistä, Pekka ja Jari tai Timo ja niin pois päin. Meet niiden kans parille ja sitten myöhemmin illalla saunaan... Suomalaisuus ei tarkoita sitä. Suomalaisuus tarkoittaa, että no se riippuu henkilöstä, että mistäpäin hän on kotosin ja missä juuret on... Jos sä oot suomalainen,

Kuva 6: Näyttökuvaa *Soo Dhawoow – Tule lähemmäs* -dokumentista.

ei se tarkoita sitä, että sun pitää ottaa osaa täysin suomalaiseen kulttuuriin. Sulla on omat juuret, oma kulttuuri, mut samalla sä voit olla suomalainen.

Keskustelukumppani kysyy: ”Jos enemmistö päättää, että sä et oo suomalainen, viis miljoonaa on sitä mieltä, että sä et oo suomalainen, oot sä sillon suomalainen?” Kaveri vastaa: ”Enemmistö ei päättä mitään, jos ois viis miljoonaa tai kymmenen miljoonaa, mä en anna muiden, I stand alone sitten, seison yksin.” Kiivaan väittelyn jälkeen toinen toteaa:

Mun mielestä, jos me eletään yhteiskunnassa meidän kaikkien pitäis puhalttaa yhteen hiileen, eikä kattoo erilaisuuksia. Mun mielestä se on osa integroitumista, että ihmisellä on oma kulttuuri, että tässä tapauksessa mulla on somalialainen kulttuuri, mutta mä oon integroitunu ja mulla on myös osa suomalaista kulttuuria.

Kun näyttelyopas tiedustele museokohtauksessa yhdeltä tekijöistä, ”Kun sä saat lapsia, niin onko ne maahanmuuttajataustasia?”, tämä vastaa:

Mä en usko, että ne on maahanmuuttajataustasia. Mä voin olla vielä maahanmuuttajataustane... Mä oon somali ja suomalainen ja somalisuomalainen, mutta kuitenkin, se ei tarkoita sitä, että mun pitäis lähteä omasta kulttuurista tullakseni joksikin toiseksi. Mä voin pitää omasta kulttuurista, kunnioittaa yhteiskuntaa ja elää sen mukana. Mä oon varttunut, oppinut, kulttuurit, tavat täällä. Mulla on kans suomalaisuutta alitajunnassa.

Kun osallistujat ovat olleet kertomassa kokemuksistaan oppitunneilla ja seminaareissa, moni suomalaistaustainen nuori on ihmetellyt, miksi heidän ikätovereitaan askarruttavat kysymykset kansallisista identiteeteistä, jotka heidän mielestään ovat vähämerkityksisiä. Mutta kanssatutkijoillemme, vaikka he ovatkin Suomen kansalaisia, suomalaisuus ei ole (ainakaan kaikille) itsensänselvyys. Kuten Hall (1999) toteaa, varsinkin Länneksi mielletyn maailman ulkopuolelta kotoisin olevien ”kulttuurisesti käännettyjen” kokemus muodostuu toisenlaiseksi kuin ”paikallisten”, sillä he herkistyvät kansallisuuden ja kansalaisuuden merkityksille ja määrittelyille omassa moninaisiin sidoksiin ja paikantumisiin linkittyvässä arjessaan. Siksi(kin) tuotantojen puitteissa kuvattu ja pohdiskeltu toi tärkeän näkökulman tämän päivän suomalaisuuteen, kun tekijät pääsivät jakamaan kokemaansa julkisissa tuotannoissa.

Projektissa mukana olleiden naisten ja miesten kohtaamat haasteet ovat osittain samankaltaisia, mutta myös poikkeavat toisistaan. Molemmat naispuoliset osallistujat korostivat uskonnon merkitystä elämässään, vaikka toinen heistä ei sitä aktiivisesti harjoittanut, koska ”elän eräänlaista villiä nuoruutta”. Toinen nuori nainen painotti sitä, että ”islam, oma uskonto, on ehkä muokannut minua ihmisenä eniten”. Hänen videoteoksessaan olikin useita uskontoon liittyviä valokuvia, kuten kuva Koraanista, rukousmatosta ja moskeijasta. Projektin aikana hän kertoi, että huivin käyttöön liittyvät negatiiviset kommentit olivat lisääntyneet. *Minun silmin* -videolla hän vastaa muslimityttöjä uhriuttaviin keskusteluihin (vrt. Honkasalo 2011; Isotalo 2016; Keaton 2006): ”Jotkut ihmiset ajattelee, että uskontoa pakotetaan nuoriin, mutta pitäis heidänkin ihan mielenkiinnosta lukea Koraania, niin hekin ehkä ymmärtäis, että Koraanin mukaankaan ei voi pakottaa ihmisiä mihinkään.”

Vaikka ihonväri, etnisyys ja uskonto kietoutuvat suomalaisissa hegemonisoivissa mielikuvissa yhteen, aika-ajoin joku niistä nousee muita keskeisemmäksi (vrt. Keaton 2006). Viime aikoina mediassa ja julkisessa keskustelussa on käsitelty islamia vaarallisena ja arvaamattomana uskontona. Nuorten

kertoman mukaan myös yksittäiset muslimit koetaan usein uhkana ja he joutuvat vastaamaan islamia koskeviin kysymyksiin, joiden asiantuntijoita he eivät ole. *Soo Dharwoow – Tule lähemmäs* -videolla yksi tekijöistä haastatteli imaami Anas Hajjaria esittäen tälle kysymyksiä, kuten ”Mitä sana Jihad tarkoittaa? Mistä syystä Saudi-Arabiassa on rajoituksia naisille? Kuuluuko ympärileikkaus uskontoon vai kulttuuriin?” Anas Hajjar vastasi perusteellisesti. Kysymykseen ”Miten näet muslimien tulevaisuuden länsimaissa?” hän totesi, että ensimmäisen ja toisen sukupolven asenteet ovat erilaisia, sillä ”he, jotka syntyvät täällä, niin tämä on heidän maansa, he syntyvät tässä kulttuurissa ja oppivat arvot, joita täällä muutenkin opetetaan.”

Suomessa armeija-aika on perinteisesti nähty eräänlaisena nuorten miesten initiaatoriittinä suomalaisuuteen ja osallisuuteen yhteiskunnassa. Tutkimusprosessin aikana useampi nuorista miesosallistujista suoritti sotilaspalveluksen. *Minun Helsinkini/My Helsinki/Magaaladeydi Helsinki* videolla eräs tekijöistä valokuvasi omaa armeija-aikaansa ja kertoi myös perheensä sotilastaustasta lapsuudenvalkokuviensa lomassa: ”Mun äidin isä on ollut armeijassa, mun faija on ollut armeijassa, mun eno, setä kaikki. Se on melkein perinne.” Armeijaajastaan hän kertoo:

Mä olin aino tummaihonen kolmoskomppaniassa... Sillon alokaskaudella tuli pientä sanaharkkaa yhden kaa. Varmaan ne ei oo nähnytkään tummaa miestä Suomen armeijassa. Puhuttiin ihan normaalisti ensin. Yht’äkkii se puheenaihe meniki rasismien puoleen. Kävi heti päälle, ei sillain fyysisesti, mutta henkisesti, et mikä sun ongelma on. Mä aloin soittaa suuta, ja ne soitti suuta. Napataan toisistamme kiinni, kunnes joku tulee väliin. Jos ne kuuli jotain rasismista niin ne heti tuli väliin.

Suvun perinne ei kuitenkaan hänen kohdallaan jatkunut, vaikka uniformu toikin kunnioitusta ja syvensi suhdetta suomalaisuuteen:

Jos totta puhutaan ja unohdetaan ne ristiriidat, mä sain armeijassa enemmän kunnioitusta esimerkiksi mun uskonnon ja ihonvärin takia. Varsinkin kun olin lomilla, niin monet tuli puhuun esimerkiksi metrossa, että on todella hienoo, että sä oot Suomen armeijassa. Me kunnioitetaan sua todella paljon. Sitten kun ne näkee sut siviilissä, ne miettii, ainakin useimmat niistä: taas yksi ulkomaalainen tai maahanmuuttaja, joka pummii.

Vaikka kanssatutkijat olivat syntyneet Suomessa tai muuttaneet tänne pieninä lapsina, heitä pidetään usein ulkopuolisina ja he joutuvat edustamaan etnistä yhteisöään, rotuaan tai uskontoaan (vrt. Hautaniemi 2006; Isotalo 2016). Tuotannoissaan he halusivat käsitellä aihetta totuudenmukaisesti, mutta samalla etäisyyttä ottaen, uhritumista ja vastakkainasetteluja välttämällä. Samalla he pyrkivät normalisoinnin sijasta vahvistamaan marginalisoituja identiteettejä ja identifikaatioita luoden näin eräänlaisia ”vähemmistöläisiä” identiteettejä, jotka liikkuvat moniulotteisessa diasporisessa tilassa (vrt. Butler 2000; Sheikh, 2001).

Kohti suomenmaalaisuuden kirjoja

Dwight Conquergoodin (2009) näkemyksen mukaan performatiiviset osallistavat lähestymistavat luovat tiloja luovuudelle, kritiikille ja kansalaisuudelle, toisin sanoen taiteelle, analyysille ja aktivismille. Tässä projektissa useimmat nuoret osallistajat korostivat, etteivät he ole kiinnostuneita aktivismista sanan

perinteisessä yhteiskunnallisessa ja poliittisessa merkityksessä. Heillä oli kuitenkin halu kertoa näkökulmistaan, olla omalta osaltaan vaikuttamassa julkisiin, kulttuurista kansalaisuutta muokkaaviin keskusteluihin. Siihen audiovisuaaliset käytännönläheiset työskentelytavat sopivat mainiosti. Toteuttamisen tapa teki mahdolliseksi käsitellä kuulumisen ja kansalaisuuden kysymyksiä monisyisesti, henkilökohtaisia näkökulmia huomioiden ja keskeneräisiä, avoimia prosesseja arvostaen (vrt. O'Neill 2011; Paju 2015; Yuval-Davis 2011).

Tutkimusprojektimme puitteissa kanssatutkijat – yhdessä eri tiimien kanssa – loivat omia tarinoitaan, itse tuottamastaan aineistosta, omalla kielellään ja visioillaan. Meille muille oli tärkeää, että välittäjän roolissamme olimme tietoisia valtasuhteista, avoimia dialogille ja valmiita kokeilemaan erilaisia vaihtoehtoisia tulkinnan ja esittämisen tapoja (Oikarinen-Jabai 2015). Tiedon ”kääntämiseen” ja välittämiseen liittyi myös eri osapuolien välisiä jännitteitä, jotka oli hyväksyttävä osaksi prosessia (Jungnickel & Hjort 2014; Tolia-Kelly 2007). Pitkä tutkimusprosessi, johon liittyi monia tuotantoja, auttoi tunnistamaan erilaisia näkemyksiä ja käsittelemään niitä yhdessä. Se miten vastaanottaja kohtaa tuottamamme esitykset jää osittain arvoitukseksi. Emme voi päättää siitä, millaiset silmälasit ja katsomisen, näkemisen, kuulemisen tavat ja perinteet itse kunkin vastaanottajan linssejä taivuttavat tai aisteja ohjaavat. Aineistosta tuotetut teokset, jotka nostavat esiin erilaisia tietämisen ja ilmaisun tapoja ja aistisia nyansseja voivat kuitenkin mahdollisesti tavoittaa ja puhutella erilaisia yleisöjä.

Monet maahanmuuttajataustaisissa perheissä kasvavat joutuvat tavalla tai toisella punnitsemaan ja peilaamaan itseään ja kansallisuuttaan erilaisia heille merkityksellisiä todellisuuksia vasten (Haikkola 2012; Oikarinen-Jabai 2008). Audiovisuaaliset lähestymistavat auttoivat muodostamaan elettyyn todellisuuteen pohjautuvia hybridejä kertomuksia, joissa nämä merkitykselliset todellisuudet, kuulumisen kokemukset ja identifikaatiot voivat ovat läsnä samanaikaisesti (vrt. Anthias 2012; Hua 2011; Oikarinen-Jabai 2015; O'Neill & Hubbard 2010). Tekijät myös tuottivat takaisin katsovaa vastavisuaalista kuvastoa ja puhetta, joka kyseenalaistaa, parodioi ja muokkaa visuaalisesti ja kirjallisesti välitettyjä kansallisia representaatioita ja mielikuvia (vrt. Baetens 2013; Mirzoeff 2011). Kun nuoret työskentelyssään haastoivat sekä käsitteellisiä että kehollistuneita luokitteluja ja hegemonisia kansallisia jaotteluja, he samalla neuvottelivat ja olivat rakentamassa uudenlaisia uskomuksia ja representaatioita suomalaisuudesta ja kulttuurisesta kansalaisuudesta (vrt. Aschcroft, 2001, 124–156; Hua 2011; Friedman 2002; Ifekwunigwe 1999, 190). Heidän kokemustensa jakaminen auttoi meitä muita ”suomenmaalaisia” – kuten nuori naisosallistuja suomalaisuuttaan määritteli – ymmärtämään, reflektomaan ja murtamaan omia ajattelu- ja toimintatapojamme ja määrittelyjä ja rakenteita niiden takana.

Osa satavuotiasta Suomeamme on väistämättä ne myytit, representaatiot ja mielikuvat, joiden pohjalle käsitystä suomalaisuudesta on rakennettu. Maailma ja sen myötä suomalainen eletty todellisuus on kuitenkin muuttunut ja on koko ajan muutoksessa. Ymmärtääksemme tätä prosessia voimme tukeutua henkilöihin, jotka ovat joutuneet peilaamaan kokemuksiaan rihmastoissa, erilaisten tarinoiden risteävässä maastossa. Najma Yusufin kanssa pohdimme keskusteluissamme, miten lukemisen suunta, joka vaihtelee eri kielissä ja kulttuuripiireissä, vaikuttaa siihen, miten asiat näemme. Kaikkien ei tarvitse oppia vierasta kieltä saadakseen kokemuksen suunnan vaihtamisen merkityksestä, mutta voimme joskus pysähtyä katselemaan, kuuntelemaan ja havainnoimaan

ympäristöämme ja omia paikantumisiämme todellisuuden laskostumia, heijastumia ja kirjavuutta avaavan spektrin läpi (kuva 7). Se ehkä myös innoittaa tarkastelemaan kriittisesti näkemyksiämme ja ymmärtämään niiden taustalla vaikuttavia visuaalisenarratiivisia kertomuksia ja uskomusrakenteita.

Valokuva videolta *Minun silmin*, Najma Yusuf.

Lähteet

- Aaltonen, Jouko (2006) *Todellisuuden vangit vapauden valtakunnassa – Dokumenttielokuva ja sen tekoprosessi*. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.
- Aitken, Stuart (2014) *The Ethnopoetics of Space and Transformation: Young People's Engagement, Activism and Aesthetic*. London: Routledge.
- Anzaldúa, Gloria (1999 [1987]) *Borderlands/La Frontera*. San Francisco: Aunt Lute Books.
- Anthias, Floya (2012) "Transnational mobilities, migration research and intersectionality. Towards a translocational frame". *Nordic Journal of Migration Research* Vol. 2 (2), 102–110.
- Anthias, Floya (2002) "Where do I belong? Narrating collective identity and translocational positionality". *Ethnicities*. Vol. 2 (4), 491–514.
- Arrizón, Alicia (1999) *Latina Performance: Traversing the Stage*. Bloomington: Indiana University Press.
- Ashcroft, Bill (2001) *Post-colonial Transformation*. London: Routledge.
- Baetens, Jan (2013) "Image and visual culture after the pictorial turn: An outsider's note". *Visual Studies* Vol. 28 (2), 180–185.
- Bhabha, Homi K. (1998) *The Location of Culture*. London: Routledge.
- Brah, Avtar (1996) *Cartographies of Diaspora, Contesting Identities*. London: Routledge.
- Brah, Avtar (2001) "Difference, diversity, differentiation". Teoksessa K. Bhavnani (toim.) *Feminism and "Race"*. Oxford: Oxford University Press, 456–478.
- Buber, Martin (1986 [1923]) *Minä ja Sinä*. Helsinki: Therapie säätiö.
- Butler, Judith (2000) "Competing universalities". Teoksessa Judith Butler, Ernesto Laclau, & Slavoj Žižek (toim.) *Contingency, Hegemony, Universality. Contemporary dialogues of the Left*. London: Verso, 136–181.
- Conquergood, Dwight (2009) "Performance studies: Interventions and radical research". Teoksessa Henry Bial (toim.), *Performance Studies Reader*. New York: Routledge, 311–322.

- Denzin, Norman (1997) "Performance Texts". Teoksessa William Terney & Yvonna Lincoln (toim.) *Representation and the Text. Re-Framing the Narrative Voice*. Albany: State University of New York, 179–218.
- Derrida, Jacques (2001) (1998) "A silkworm of one's own". Teoksessa Hélène Cixous & Jacques Derrida (toim.) *Veils*. Käännös Geoffrey Bennington. Stanford: Stanford University Press, 17–92.
- Farah, Akram; Isse, Mohamed, Kahie, Ahmed; Muhamed, Ahmed; Omar, Hassan, Jabril, aka Dice; Ali, Mahad (2012) *Mun stadi*. Toim. H. Oikarinen-Jabai. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Friedman, Susan (2012) "'Border talk,' hybridity, and performativity: Cultural theory and identity in the spaces between difference". *Eurozine* <<http://www.eurozine.com/articles/2002-06-07-friedman-en.html>> (Linkki tarkistettu 30.11.2017.)
- Haikkola, Lotta (2012) *Monipaikkainen nuoruus: Toinen sukupolvi, transnationaalisuus ja identiteetit*. Helsinki: Helsingin Yliopisto.
- Hall, Stuart (1999 [1996]) "Kulttuurisen identiteetin kysymyksiä". Teoksessa *Identiteetti*. Toim. ja käännös Mikko Lehtonen ja Juha Herkman. Tampere. Vastapaino, 19–76.
- Haseman, Brad (2006) "A manifesto for performative research". *Media International Australia Incorporating Culture and Policy, "Practice-led Research"*, Vol. 118 (1), 98–106.
- Hautaniemi, Petri (2004) *Pojat. Somalipoikien kiistanalainen nuoruus Suomessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Honkasalo, Veronika (2011) *Tyttöjen kesken: Monikulttuurisuus ja sukupuolten tasa-arvo nuorisotyössä*. Helsingin yliopisto.
- hooks, bell (2005) *Art on my Mind: Visual Politics*. New York: The New Press.
- Hua, Anh (2011) "Homing desire, cultural citizenship, and diasporic imaginings". *Journal of International Women's Studies* 12 (4), 45–56.
- Ibrahim, Awad (2009) "Takin hip hop to whole nother level: Métissage, affect, and pedagogy in a global hip hop nation". Teoksessa Samy Alim, Awad Ibrahim, & Alistair Pennycook (toim.) *Global Linguistic Flows: Hip Hop Cultures, Youth, Identities, and the Politics of Language*. New York: Routledge, 231–248.
- Ifekwunigwe, Jayne (1999) *Scattered Belongings. Cultural Paradoxes of "Race", Nation and Gender*. London: Routledge.
- Isotalo, Anu (2016) "Rasismi kaupunkitilassa. Tilallinen valkoisuusnormi ja somaliaalaistautisten naisten vastarinta". *Sukupuolentutkimus* 4/2016, 7–20.
- Jay, Martin (1994) *Downcast Eyes: The Denigration of Vision in Twentieth Century French Thought*. Berkeley: University of California Press.
- Joseph May (1999) *Nomadic Identities: The Performance of Citizenship*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Jungnickel, Katrina & Hjort, Larissa (2014) "Methodological entanglements in the field: methods, transitions and transmissions". *Visual Studies* Vol. 29 (2), 136–145.
- Keaton Trica, D. (2006) *Muslim Girls and the Other France, Race, Identity Politics & Social Exclusion*. Bloomington: Indiana University Press.
- Lincoln, Yvonna & Denzin, Norman (2005) "Epilogue; The eighth and ninth moments: The qualitative research in/and the fractured future". Teoksessa Norman Denzin & Yvonna Lincoln (toim.) *The Sage Handbook of Qualitative Research*. California: Sage, 1115–1126.
- Minh-ha, Trinh (2011) *Elsewhere, Within Here: Immigration, Refugeeism and the Boundary Event*. New York: Routledge.
- Minh-ha, Trinh (1991) *When the Moon Waxes Red: Representation, Gender and Cultural Politics*. New York: Routledge.
- Minh-ha, Trinh (1989) *Woman, Native, Other, Writing Postcoloniality and Feminism*. Bloomington: Indiana University.
- Mirzoeff, Nicholas (2011): *The Right to Look: a Counterhistory of Visuality*. USA: Duke University Press.
- Oikarinen-Jabai, Helena (2015) "(Audio)visuaaliset menetelmät nuorten näkökulmia avaamassa". Teoksessa Marleena Mustola, Johanna Mykkänen, Marja-Leena Böök, Antti-Ville Kärjä (toim.) *Visuaaliset menetelmät lapsuuden- ja nuorisotutkimuksessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 66–76.

- Oikarinen-Jabai, Helena (2008) *Syrjän tiloja ja soraääniä: Performatiivista kirjoittamista Suomen ja Gambian välimaastoissa*. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.
- O'Neill, Maggie (2011) "Participatory methods and critical models: Arts, migration and diaspora". *Crossings: Journal of Migration and Culture* Vol. 2 (1), 13–37.
- O'Neill Maggie (2008) "Transnational refugees: The transformative role of art?". <<http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/403>> (Linkki tarkistettu 28.12.2017.)
- O'Neill, Maggie (2009) "Making connections: Ethno-mimesis, migration and diaspora". *Psychoanalysis, Culture and Society* Vol. 14 (3), 289–302.
- O'Neill Maggie & Hubbard Phil (2010) "Walking, sensing, belonging: ethno-mimesis as performative praxis". *Visual Studies* Vol. 25 (1), 46–58.
- Paju, Elina (2015) "Kuvallisuus, osallisuus ja eettisyys lasten parissa tehtävässä tutkimuksessa". Teoksessa Marleena Mustola, Johanna Mykkänen, Marja-Leena Böök, Antti-Ville Kärjä (toim.) *Visuaaliset menetelmät lapsuuden- ja nuorisotutkimuksessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 66–76.
- Perlina, Nina (1984) "Bakhtin and Buber: Problems of Dialogic Imagination". *Studies in 20th Century Literature*. <<http://newprairiepress.org/stcl/vol9/iss1/3>> (Linkki tarkistettu 30.11.2017.)
- Pink, Sarah (2007) *Doing Visual Ethnography*. Los Angeles: Sage.
- Rancière, Jacques (2009 [2003]) *The future of the image*. London: Verso.
- Richardson, Laurel (2005) "Writing. A method of inquiry". Teoksessa Norman Denzin & Yvonna Lincoln (toim.) *The Sage Handbook of Qualitative Inquiry*. London: Sage Publications, 957–967.
- Sawyer, Lena (2000) *Black and Swedish: Racialization and the cultural politics of belonging in Stockholm, Sweden*. Santa Cruz: University of California.
- Schechner Richard (1993) *The Future of Ritual: Writings on Culture and Performance*. London: Routledge.
- Sheikh, Simon (2002) "Under deconstruction, mainstreaming and marginalization in the changing welfare states of the Nordic countries". Teoksessa Marita Muukkonen (toim.) *Under De(construction): Perspectives on Cultural Diversity in Visual and Performing Arts*. Helsinki: NIF-CA, 85–92.
- Taylor, Diana (2010 [2005]) "Kulttuurisen muistin esitykset". Teoksessa Pirkko Koski (toim.) *Teatteriesityksen tutkiminen*. Helsinki: Like, 255–300.
- Tolia-Kelly, Divya (2007) "Participatory art: Capturing spatial vocabularies in a collaborative visual methodology with Melanie Carvalho and South-Asian women in London, UK". Teoksessa Sara Kindon, Rachel Pain, & Mike Kesby (toim.) *Participatory Action Research Approaches and Methods: Connecting People, Participation and Place*. London: Routledge, 132–140.
- Winnicott Donald. W. (1985) (1971) *Playing and Reality*. London: Penguin Books.
- Yusuf, Najma (2015): *Toisin silmin*. Toim. H. Oikarinen-Jabai. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Yuval-Davis, Nira (2011) *Power, intersectionality and the politics of belonging*. FREIA working paper series no. 75. Aalborg: Department of Culture and Global Studies, Aalborg University. <http://vbn.aau.dk/files/58024503/FREIA_wp_75.pdf> (Linkki tarkistettu 30.11.2017.)
- Yuval-Davis, Nira (1997) *Gender & Nation*. London: Sage publications.

Käsitellyt produktiot

- Soo Dhatwoow – Tule lähemmäs* -elokuva. Akram Farah, Hassan Omar, Jabril aka Dice, Mohamed Isse & Ahmed Muhamed. Tuotanto H. Oikarinen-Jabai & J. Gräfnings. Ensiesitys 29.9.2016. Yle Teema, Uusi Kino.
- Minun Helsinki / My Helsinki / Waa Magaaladeydii Helsinki* -dokumentti (2013). Akram, Farah, Hassan Omar, Jabril aka Dice, Mohamed Isse & Ahmed Muhamed. Tuotanto H. Oikarinen-Jabai & S. Sallinen.
- Minun silmin*, Najma Yusufin videoinstallaatio (2013). Tuotanto H. Oikarinen-Jabai & T. Salomaa.
- Mis on mun paikka?* Radio-ohjelma (2011) Hassan Omar, Akram Farah, Mohamud Isse, Muhamed Ahmed, Jabril aka Dice, Shaka de Bresche & Asiya Ubah Abdillah. Tuotanto H. Oikarinen-Jabai, L. Tajakka, K. Ranta & H. Karisto. Ensiesitys 6.10.2011 Yle, Todellisia tarinoita.